

ALEŠ ŽUŽEK

Ne moreš ognja kuriti z vodo

Pogovor z dr. Branetom Senegačnikom

Kljub temu, da je bila Pahorjeva vlada neuspešna, zaradi česar smo pričakovali politični zasuk, se je na predčasnih volitvah vzpostavila že skoraj tradicionalna polarizacija pol-pol. Kje vidite družbene vzroke za to, da pogoste pride do te nekakšne pat pozicije?

Odgovor na to je na eni ravni enostaven, na drugi pa kompleksen. "Pat pozicija" je posledica dejstva, da je slovenska družba kot celota ujetnica svojih vrednotnih protislovij. Z nastankom samostojne države Republike Slovenije je ta družba izstopila iz enega političnega sistema v drug; vendar je to napravila le napol, napravila je polkorak, se pravi, da je z eno nogo stopila v novo realnost, z drugo pa ostala v stari. Med obema sistemoma obstajajo temeljne razlike, ki so povsem očitne. Tudi če pustimo ob strani vrednotenje enega in drugega (in rečemo prvemu bodisi totalitarizem ali nedemokracija bodisi socializem s človeškim obrazom ali doba socialne varnosti; drugemu pa bodisi demokracija ali družbena svoboda bodisi strankokracija ali povamirpjen kapitalizem), je jasno, da sta konceptualno nezdružljiva.

Tak prestop seveda ni zgolj nekaj formalnega, ne pomeni zgolj odprave starih (Zveze komunistov Slovenije, skupščine RS itd.) in

nastanka novih političnih struktur (parlamenta, strank) in uvedbe novih procedur (svobodne volitve), ampak je povezan z vrednotami družbe, z organizacijo gospodarstva, s kulturo, z zgodovinsko zavestjo in usmeritvijo v prihodnost. Poenostavljeno rečeno, z "življenjem". In ravno to, "življenje", je bilo navsezadnje tisto, ki je "zahtevalo" spremembo sistema. Do nje je prišlo, kot je znano, tako rekoč z družbenim konsenzom, pa čeprav so se ji t. i. sile kontinuitete, stranke, nastale iz organizacij komunističnega sistema, upirale do zadnjega in so se šele tik pred zdajci – premagane od "življenja" - vdale in jo podprle.

Je bila to dejanska ali formalna podpora?

Po vseh znamenjih sodeč je bila to zgolj podpora *formalnim* spremembam, ne pa tudi "življenjskim". Družba je začela formalno funkcionirati po načelih, ki jih je sicer njen najglasnejši del nenehoma zavračal in napadal. Goreči nasprotniki in zasmehovalci osamosvojitve so zasedli mnogo vodilnih položajev v samostojni državi, politiki strank, ki so nastale iz komunističnih struktur, so redno napadali strankarski sistem, v katerem so sodelovali (in v glavnem tudi vladali). Še

jasnejši indikator te vrednotne protislovnosti pa je kultura: od akademskih, prek medijskih do popularnokulturnih sfer lahko kot nekakšnim *lajtmotivom* sledimo napadom na strankarski sistem, relativizaciji pomena slovenstva, slovenske kulture in zgodovine, še zlasti pa zavračanju oz. omalovaževanju razmisleka o tem, kaj sploh pomeni biti Slovenec v moderni globalizirani družbi, v 21. stoletju. Isti pisci, ki so slavili propadli komunistični režim, so se tedaj naenkrat začeli bati, kaj bo z demokracijo storil "Centralni komite Demosa" ipd. In vse to v skrbi za blaginjo in razvoj *slovenske demokratične družbe*. Tukaj seveda ne gre samo proces tranzicije, za katerega je normalno, da traja nekaj časa (kot je normalno tudi, da se v mnogih, še posebej praktičnih vidikih življenja ohrani kontinuiteta), ampak očitno za to, da je bil prehod v novo državo in sistem za politične sile nedemokratičnega porekla (in za del družbe) izhod v sili. Ta del družbe je sicer deklarativno sprejel novo koncepcijo "življenja", a je po drugi strani nove vrednote (in tiste sile in posameznike, ki so največ naredili za njihovo uveljavitev) vedno napadal in tudi v drugačnih razmerah - in seveda na prilagojene načine - ohranjal monopolno oblast in nadzor nad številnimi vitalnimi življenjskimi področji. Ideološki obrat, ki smo mu priče v zadnjih letih, lepo kaže uspešnost tega procesa: spet se dogajajo stvari, ki v devetdesetih letih prejšnjega stoletja najbrž ne bi bile mogoče, npr. odkrito poveljevanje Josipa Broza, imenovanega Tito; norčevanje iz žrtev sistematičnih množičnih pomorov; nekatere ugledne državljanke in državljani javno govorijo, da je tako rekoč moralno nujno sovražiti nekatere družbene skupine ipd.

A bistvo protislovnosti slovenske družbe ni v tem, da ima del – in to najdejavnejši, vodilni – družbe *protidemokratične* ali *neevropske* vrednote, temveč v tem, da s *takšnimi vrednotami utemeljuje evropsko demokratično usmeritev Slovenije*. Z vodo pač ni mogoče kuriti ognja ... To "nemogoče" pa očitno vendarle je mogoče, a le za visoko ceno: hudo je prizadet javni um,

za nastopanje v javnih prostorih ni potrebna skoraj nikakršna miselna konsekvantnost, zgodovinska obveščenost, okus ali občutljivost, uveljaviti je mogoče tako rekoč karkoli (in to nikakor ne zgolj v politiki, temveč tudi širše v kulturi, zlasti v umetnosti).

Kje so po vašem mnenju vzroki za to?

Tu se začne bolj zapleteni del zgodbe: zakaj je tako? Zakaj se tega skorajda ne opazi? Zakaj je javni um tako globoko prizadet? Zakaj so, denimo, instrumenti strokovne javnosti, ki v sodobni družbi uživa (načeloma upravičeno) visoko zaupanje, v naši realnosti izrazito disfunkcionalni, saj pogosto ne le ne diagnosticirajo nekonsekvantnosti mišljenja, temveč jo utrjujejo in celo proizvajajo? Vsaj del odgovora je v preteklosti: slovenska družba je bila desetletja tako močno prepojena z (na kratko in ne čisto natančno rečeno) marksističnimi predstavami o življenju, da se tega niti ne zaveda, da jih ima za "naravno" in edino mogočo obliko razumevanja sveta: zanjo je resnično le, kar gre v ta okvir ali kar je mogoče prirediti Prokrustovi postelji teh predstav, vse drugo pa odpiše. Tu so se zelo globoko v podzavest začrtale meje sprejemljivega v kulturi, zgodovini, filozofiji, umetnosti: imeli smo tako rekoč cel svet, vso pahljačo različnosti, a ne zares: to pahljačo je bilo vedno mogoče zložiti v najožjo ideološko enotnost in z njo tudi udariti. Posledica življenja v navideznem svetu so navidezne predstave o svobodi in odgovornosti, ki jih je utrjevalo še prepričanje, da je življenje "na tuj račun", od zunanje ekonomske podpore nekaj "naravnega", samoumevnega. Ob tem ne gre prezreti še določenih podobnosti med marksistično in zahodno kulturnomaterialistično mentaliteto ...

Sad vsega tega je, kot rečeno protislovnost družbe, ki ni zgolj politična razdeljenost ljudi, ampak zmeda, ki živi pogosto v isti glavi, ljude na raznih koncih si svetijo v prihodnost tako, da prilivajo vodo na svoj ogenj in se čudijo vse gostejšemu mraku okrog sebe ... To je neizbežno, dokler slovenska družba ne

opravi refleksije o 20. stoletju. Ne govorim o tem, kakšna naj bi bila ta refleksija, zgovorno dejstvo je, da te refleksije sploh ni bilo. V tem vidim tudi slabo napoved za prihodnost. Menim, da družba brez temeljne zgodovinske refleksije, kako je postala to, kar je, ne more dobro funkcionirati v sedanjosti in ne more imeti niti približno jasnih pogledov o tem, kam naj gre.

Pred leti sva se v intervjuju pogovarjala o vlogi krščanstva v slovenski družbi in tudi v politiki. Bilo je po volitvah leta 2008, ko se Novi Sloveniji (NSi), ki je kot stranka, ki je najbolj poudarjala krščanstvo, ni uspela uvrstiti v parlament. Na zadnjih volitvah ji je - čeprav so bili številni skeptični - znova uspelo priti v parlament. Kje so po vašem vzroki za to "obuditev od mrtvih"?

Moram reči, da je bil tudi zame osebno ta *comeback* zelo presenetljiv. Najbrž je tukaj več dejavnikov. Verjetno je bila stranka dejavna in prepoznavna na lokalni ravni, dajala nekatere najbrž zanimive in opazne pobude, pobude, ki v širši družbi niso bile brez odmeva, bila je uspešna tudi na evropskih volitvah. Predvsem pa menim tudi, da je tradicija vrednot, ki jih zagovarja ta stranka, in navzočnost teh vrednot v širši evropski družbi tista, ki je skupaj s prej navedenimi dejavniki prepričala ljudi in omogočila vrnitev. Nenazadnje, ta stranka po svoji duhovni fiziognomiji sodi v tradicijo ljudskih strank, Evropska ljudska stranka pa je najmočnejša stranka v evropskem parlamentu. Najbrž je vse to skupaj pritegnilo tisto kritično maso, ki je bila potrebna za vrnitev v parlament.

Po volitvah je izbruhnila afera zaradi zapisa na spletni strani SDS-a, po kateri je prišlo do protesta v trenirkah. Vsaj v nekaterih medijih se je zdaj vzpostavila delitev na levico, ki je strpna, napredna, in na desnico, ki je nestrpna, nazadnjaška. Kakšno je vaše mnenje - ali ti pogledi držijo? Še posebej, ker na drugi strani številni opozarjajo na nestrpnost levice, ki pa da ni tako medijska izpostavljena. Pri tem poudarjajo zapise na levici o volivcih NSi-ja, SDS-a, ki pa ne sprožajo

takšnega ogorčenja. Gre tudi po vašem mnenju tukaj za dvojna merila?

Odgovor na to ne more in ne sme biti naivno neposreden, ampak bi zahteval dolgo družbeno diskusijo, na katere téme lahko tu le namignem. Sam vse to povezujem s prej omenjeno odsotnostjo resne refleksije o družbi v 20. stoletju in danes. To se pravi, možnosti, da bi se različni pogledi v družbi stalno in v približno uravnoteženi meri soočali. Predvsem pa, da bi bili nenapisani kriteriji intelektualne javnosti taki, da bi se vsak udeleženec samoumevno trudil slediti razvidni argumentativni logiki, upoštevati stališča "nasprotne strani" in jih ne prevpiti, temveč jim zoperstaviti svoje. Ne govorim torej o tem, da bi morali en pol pogledov in razmišljanj iz družbe umakniti ali ga popolnoma preseči, ampak nasprotno, da bi moral obstajati odprt prostor dialoga, ki pa bil zavezujoč v tem smislu, da ne bi bilo mogoče javno reči dobesedno česar koli. V tako majhni državi, kot je Slovenija, bi tak javni kulturni dialog lahko imel vpliv na vse sfere – tudi na politiko.

Kakšne so rešitve?

Jasno je, da je to stvar, ki ne gre čez noč. Mi te diskusijske kulture nismo imeli veliko v zgodovini, zlasti pa je ni bilo v enopartijskem sistemu, kjer je bil izključujoč govor stalnica - v vseh medijih, tudi v učbenikih se je prikazovalo stvari izrazito enostransko, tako rekoč vsakdanja medijska govorica je po današnjih kriterijih hodila odločno onstran meje sovražnega govora.

Zdaj grem konkretnje k vašemu vprašanju: kategoriji levice in desnice sta pri nas iz več razlogov problematični, ker nista le nejasni, ampak tudi zamegljujoči. Če se levica – in s tem napredna usmerjenost - preprosto identificira s kulturo kontinuitete s komunističnim režimom (in *de facto* na koncu žal pridemo do tega kriterija), potem sledi iz tega več nenavadnih, absurdnih stvari: levica je tedaj izvorno (in ciljno?) nedemokratična – značilno pa s to obtožbo neredko diskvalificira demokratično nastale in kot take evropsko uveljavljene

stranke, ki niso in ne morejo biti v kontinuiteti z ničimer; tradicionalno "napredno" orientirane skupine (urbana populacija, alternativna kultura, družbeno kritični misleci, mladi itd.) v veliki meri delujejo ne le konservativno, temveč celo reakcionarno, za zasuk v preteklo čase; ker ima v rokah večino medijev in mentalitetno obvladuje akademski sistem, taka levica vztraja pri ohranjanju stereotipnih predstav in preprečuje družbeno kritiko, odkrivanje in uveljavljanje novega (npr. zgodovinskih dejstev). Drugi pol pa se seveda vede temu primerno. Ima bistveno zožen prostor možnosti pojavljanja v javnosti. Pri tem res dostikrat skuša biti slišan na načine, ki niso posebej intelektualno očarljivi. Vendar ne verjamem v "urbanizacijo" Slovenije, s katero so nekateri strašili že pred temi volitvami, se pa bojim, da se tudi na "desni" strani (ne nujno v politiki) lahko pojavijo posamezna ekstremna stališča kot nekakšen ventil zaradi neupravičenega izključevanja in prisvajanja intelektualnega prostora s sredstvi, ki sploh niso intelektualna, kar se mi zdi, da je glavni problem t. i. napredne, morali bi pravzaprav reči kontinuitetne inteligence. Nenazadnje je slabo tudi za leve intelektualce same, ki toliko prisegajo na intelekt, na argumentacijo, če enostavno niso pripravljeni s spodobnimi intelektualnimi sredstvi predstavljati svojih stališč, prepričevati ljudi, ampak rajši uporabljajo vsa sredstva, tudi sredstva diskriminacije ter medijsko monopolizacijo in izključevanje drugih mnenj. In kar je slabo za intelektualno stanje leve strani same, je posledično slabo tudi za slovensko kulturo v celoti. Na sploh se mi zdi, da pojem kulture v nekem širšem smislu danes izginja, da je na eni strani zanimiv samo akademski uspeh, ki je izrazito formaliziran in ozko usmerjen, ali pa na drugi strani pragmatični - torej finančni uspeh ali družbena uveljavitev. Vprašanja kulture, ki pa so širša, ki so nenazadnje vprašanja smisla družbe in posameznika, pa vse bolj izgubljajo na teži. Kot nadomestek tega se občasno pojavljajo marionetne revolucije od zasedbe fakultete do borze in podobno.

Na kateri strani je večja odgovornost za takšno stanje?

Vsekakor pa ima levica pri tem večjo odgovornost, saj med "poloma", čisto preprosto, ni "fizičnega" ravnesja, kar zadeva medije in akademske institucije. Tisto, kar dela neznansko razliko, je seveda 50 let levega ekskluzivizma, ki se v marsičem ni iztekel, saj ni bilo prave diskontinuitete, spremembe v načinu mišljenja in dojemanju sveta. Kdor ne upošteva zgodovine, ostane vse življenje otrok, je nekje zapisal Ciceron.

Sicer pa je to tudi del širše problematike: med "naprednim" in "strpnim" ni samoumevnega enačaja, tako kot ga ni med "konservativnim" in "nestrpnim". Če štejemo razsvetljensko misel in njene derivate za levico, je ta v zadnjih stoletjih zares imela pobudo in preoblikovala svet, vendar je v preteklem stoletju zadela ob rob svojega temeljnega koncepta, da je realnost temà, ki jo je človek poklican razsvetliti in vanjo vnesti svoj red. Ta koncept je povezan z mnogimi paradoksi, a ostanimo raje pri otipljivih posledicah. Kdor ne misli, da je npr. človeško življenje dana (in ne zgolj družbeno dogovorjena ali proizvedena) vrednota, ki zahteva absolutno spoštovanje, tega lahko morda vsaj ekološka opozorila prepričajo, da je ob vsem spreminjanju sveta potrebna tudi določena mera "konservativizma", upoštevanja naravnih danosti. Optimistično, družbeno aktivno razsvetljenje in levičarstvo sta nasploh vitalno odvisna od tega, da se omejita na pragmatične življenjske zadeve (ki jima molče priznavata veljavnost zadnje resničnosti) in svojo kritiko usmerita proti kulturi, ki odkrito gradi na zastavljanju najtežjih, nerešljivih vprašanj (kot je npr. tisto o človekovem osebnem smislu). Ko pa je enkrat ta bitka dobljena, jima ostane samo še v bistvu konservativno vztrajanje pri merljivem (izraz tega je sodobni kulturni materializem). To pa danes nekako ne zadostuje več in nastalo stanje pomeni velik izziv za "levo" misel. Leva misel je integralni del evropske tradicije; s svojimi vrednotami - kritično držo, iskanjem

novega, skrbjo za javno dobro -, ki so mnogo starejše od razsvetljenstva, je preprosto nepogrešljiv del zahodne civilizacije. Brez nje konservativizem, skrb za ohranjanje narave in zgodovinskih pridobitev, izgubi smisel. Zato je zelo pomembno, kako bo razrešila aporijo, v kateri se je znašla. Žal pa se zdi, da slovenski levičarji, tudi tisti svetovnega slovesa, k temu ne prispevajo prav veliko.

Letos bodo volitve za predsednika države.

Pred nekaj leti ste dejali - ko ste govorili o porazu Lojzeta Peterleta na volitvah leta 2007 - da je bistvo slovenske katastrofe v tem, da ni bistveno vprašanje, ali bi bil lahko ravno katoličan izvoljen za predsednika, temveč, ali bi to lahko bil človek, ki ne zagovarja tranzicijske resnice in tranzicijskega pogleda na zgodovino, pa naj si bo agnostik ali ateist, ženska ali bivši član partije. Po zadnjih ameriških volitvah, na katerih je zmagal Barack Obama, pa ste dejali, da bi bila v Sloveniji izvolitev tako imenovanega desnega predsednika večja prelomnica od tiste, ki se je zgodila v ZDA. Kaj

pričakujete na letošnjih predsedniških volitvah? Bo nekdo, ki zagovarja tranzicijski pogled na zgodovino, že skoraj zagotovo zmagovalec?

Glede na izid zadnjih parlamentarnih volitev pričakujem tudi tukaj nadaljevanje kontinuitete, še zlasti ker se na predsedniških volitvah ne morejo sklepati nobene koalicije, ampak je relativni zmagovalec končni zmagovalec. Glede na to, da so resursi moči in vpliva kontinuitetne strani izredno veliki, vedno znova presenetljivi (in po vseh teh letih pravzaprav že ne bi smeli več presenečati), pričakujem nadaljevanje trenda, še sploh, ker se ne kaže na obzorju noben mogoč protikandidat zdajšnjemu predsedniku države, ki se bo gotovo potegoval za nov mandat. Težko si predstavljam, da bi pomladna stran izvedla nekakšno *ad hoc* akcijo s podobnim učinkom, kot jo je kontinuitetna na zadnjih parlamentarnih volitvah. Kdo ve, morda pa obstajajo tudi presenetljiva presenečenja ...

(Povzeto po spletnem portalu MMC RTVS)